

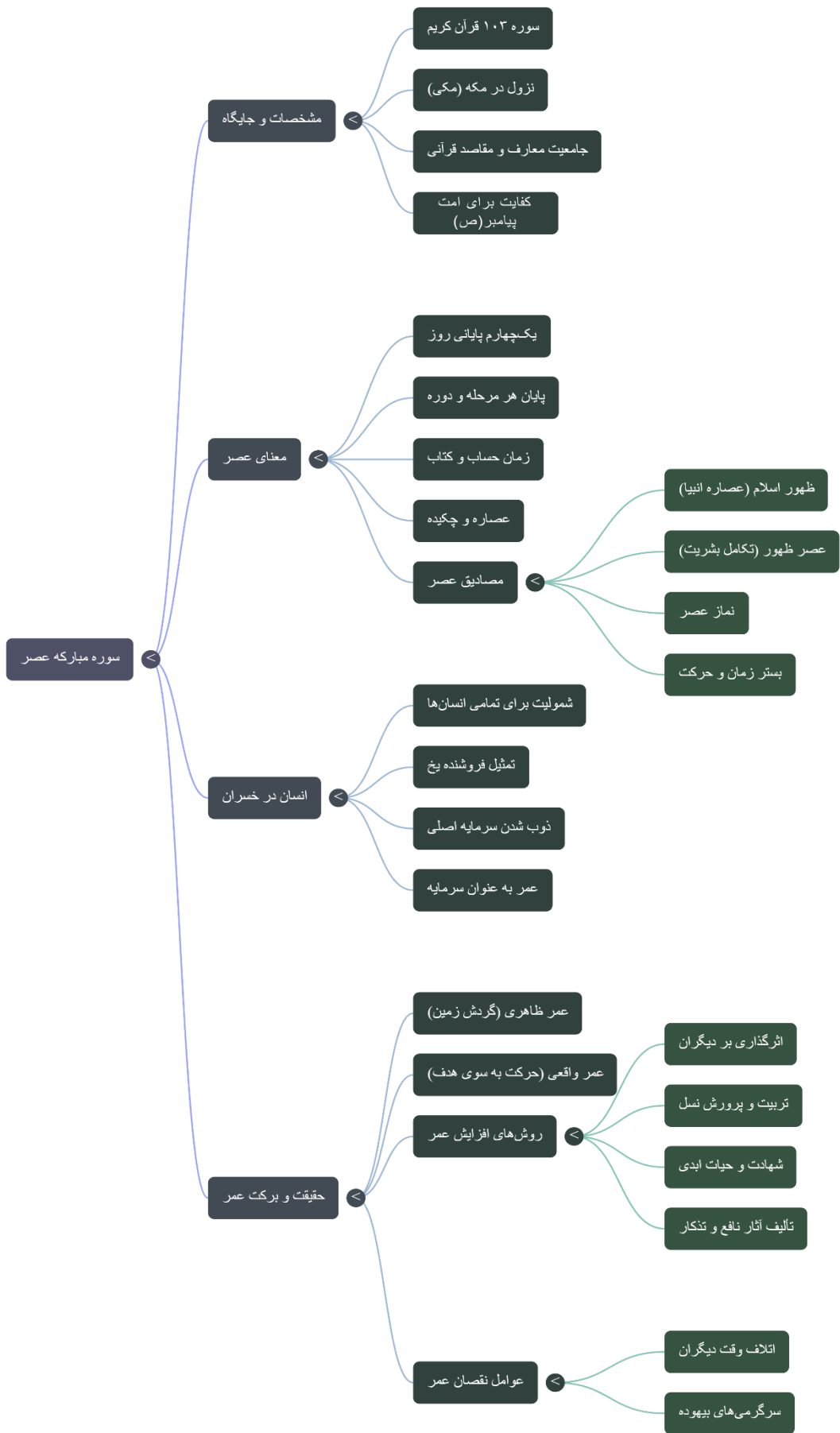
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۲

سوره مبارکه عصر ۱

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

سوره عصر ۱

چکیده

سوره مبارکه عصر، صد و سومین سوره مصحف شریف، علی‌رغم ایجاز بی‌نظیر، از منظر مفسران به عنوان عصاره و دربرگیرنده تمامی معارف و مقاصد قرآن کریم شناخته می‌شود. این سوره با سوگند به «عصر» آغاز شده و به تبیین وضعیت بنیادین نوع بشر در بستر زمان می‌پردازد. مفهوم «عصر» فراتر از یک بازه زمانی ساده، به معنای زمان محاسبه، عصاره‌گیری از دوره‌های تاریخی و مرحله‌نهایی تکامل بشری است. محوریت اصلی سوره بر هشدار پیرامون «خسران» (از دست رفتن اصل سرمایه عمر) استوار است و راهکار مقابله با این زوال ناگزیر را در تبدیل عمر اعتباری به عمر حقیقی از طریق اثرگذاری مثبت بر دیگران و حرکت به سوی غایات متعالی معرفی می‌کند.

۱. جایگاه و اهمیت سوره در نظام معرفتی قرآن

سوره عصر در مکه (و به نقلی در مدینه) نازل شده است. اهمیت این سوره در کلام بزرگان و ائمه به شرح زیر تبیین شده است:

- **جامعیت در ایجاز:** علامه طباطبایی معتقد است این سوره در غایت اختصار، بر تمام معارف قرآنی و مقاصد متنوع این کتاب آسمانی مشتمل است.
 - **کفایت برای امت:** طبق روایتی از امام صادق (ع)، اگر برای امت پیامبر (ص) هیچ سوره و آموزه‌ای جز سوره عصر نازل نمی‌شد، همین سوره برای هدایت و سعادت آنان کافی بود. این ویژگی مشابه دو آیه پایانی سوره طلاق توصیف شده است.
-

۲. تبیین واژه «عصر»

سوگند خداوند به «عصر» نشان‌دهنده ویژگی ممتاز و ارزش ذاتی این مفهوم است. در تحلیل معنای عصر، لایه‌های مختلفی ارائه شده است:

الف) معنای لغوی و زمانی

- **پایان روز:** عصر به معنای یک‌چهارم پایانی روز است؛ زمانی که فعالیت‌های روزانه به اتمام می‌رسد.
- **زمان محاسبه:** عصر نماد «وقت حساب و کتاب» است. همان‌طور که یک کاسب در پایان روز به محاسبه سود و زیان خود می‌پردازد، «عصر» نیز موعد بازبینی عملکردهاست.

ب) عصر به مثابه عصاره و چکیده

- واژه عصر از ریشه «عصاره» به معنای فشرده و خلاصه شده یک حقیقت است. بر این اساس:
- **عصر ظهور اسلام:** عصاره زحمات ۱۲۴ هزار پیامبر در دین اسلام تجلی یافته است.
 - **عصر غیبت و ظهور:** کل تاریخ بشریت و نبرد حق و باطل، در نهایت به عصر ظهور منتهی می‌شود که عصاره و نتیجه نهایی خلقت است.

عصر به مثابه مرحله (دوره)

در تعبیر قرآنی، «روز» لزوماً به معنای ۲۴ ساعت نیست، بلکه به معنای یک «مرحله» یا «دوره» است (مانند خلقت زمین و آسمان در ۶ روز). بنابراین، «عصر» به معنای پایان هر مرحله از زندگی یا تاریخ است که در آن نتیجه‌گیری نهایی صورت می‌گیرد.

۳. تحلیل مفهوم «خسران»

آیه «ان الانسان لفی خسر» با تأکیدات مکرر (انّ و لَ) بیانگر یک وضعیت حتمی برای نوع بشر است.

- **تعریف خسران:** خسران با ضرر معمولی تفاوت دارد. خسران یعنی از دست رفتن «اصل سرمایه.»»
- **تمثیل فروشنده یخ:** فخر رازی از بزرگی نقل می‌کند که معنای خسران را از یخ‌فروشی آموخت که فریاد می‌زد: «رحم کنید به کسی که سرمایه‌اش در حال ذوب شدن است.»»
- **عمر به مثابه سرمایه:** سرمایه اصلی انسان، زمان و لحظات عمر اوست که ثانیه به ثانیه در حال آب شدن و از بین رفتن است. انسان در بستر زمان به صورت تکوینی در حال از دست دادن این سرمایه است.

۴. فلسفه عمر حقیقی و توسعه زمانی انسان

میان «عمر اعتباری» و «عمر حقیقی» تمایز وجود دارد:

نوع عمر	تعریف و ویژگی
عمر اعتباری	تعداد چرخش‌های زمین به دور خورشید از زمان تولد (۲۰، ۴۰ یا ۸۰ سال). این عمر لزوماً متعلق به خود انسان نیست، بلکه صرفاً همراهی با حرکت زمین است
عمر حقیقی	مقدار حرکت انسان به سمت هدف و غایت نهایی؛ میزان اثرگذاری مثبت بر عالم هستی

راهکارهای طولانی کردن عمر (رفع خسران):

برای جبران ذوب شدن سرمایه عمر، انسان باید به گونه‌ای عمل کند که عمر دیگران را در امتداد عمر خود قرار دهد:

۱. **تعلیم و تربیت:** معلمی که دانش‌آموزان را تربیت می‌کند، در واقع عمر مفید آن‌ها را به عمر خود افزوده است. اگر کسی ۱۰۰ نفر را تربیت کند، گویی قرن‌ها زندگی کرده است.
 ۲. **شهادت:** شهید با ایثار جان خود، حیات، بصیرت و حرکت ایجاد می‌کند و به همین دلیل «زنده» و دارای عمر طولانی است.
 ۳. **آثار ماندگار:** نگارش کتابی که منشأ اثر و تذکار باشد، یا انجام نذوراتی که منجر به آگاهی‌بخشی (مانند هدیه کتاب) شود، باعث می‌شود فرد حتی پس از مرگ نیز به رشد خود ادامه دهد.
 ۴. **نسل صالح:** پرورش فرزندانی با تربیت انسانی (نه فقط تکثیر نسل) راهی برای تداوم حضور و اثرگذاری انسان در جهان است.
-

۵. نتیجه‌گیری

سوره عصر هشدار می‌دهد که زمان معطل انسان نمی‌ماند. خسران، قاعده‌ی کلی حاکم بر زندگی مادی است، مگر آنکه انسان با دخالت مثبت در عمر دیگران و تبدیل شدن به منشأ اثر، از محدودیت‌های زمانی فراتر رود. کسی که در این دنیا باعث توقف یا اتلاف وقت دیگران شود، نه تنها عمر خود را تباه کرده، بلکه از نظر معنوی کوچک و حقیر می‌شود. در مقابل، کسانی که در لایه‌های عمیق‌تر معرفت حرکت می‌کنند، حتی با سن تقویمی کوتاه، می‌توانند عمری به بلندای تاریخ داشته باشند.